

ROMÉO DALLAIRE

OOG IN
OOG MET
DE
DUIVEL

De genocide
in Rwanda, 1994

OOG IN OOG MET DE DUIVEL

Luitenant-generaal
Roméo Dallaire

in samenwerking met majoor Brent Beardsley

Oog in oog
met de duivel

De genocide in Rwanda, 1994

Uitgeverij Omniboek

Uitgeverij Omniboek
Postbus 13288, 3507 LG Utrecht
www.omniboek.nl

Copyright Nederlandse vertaling © 2019, Uitgeverij Omniboek
Copyright © 2003, Roméo Dallaire LGen (ret) Inc.
In samenwerking met Westwood Creative Artists Ltd.

Vertaald uit het Engels door Bep Fontijn
Omslagontwerp Studio Jan de Boer
Omslagbeeld Gil Serpereau
Foto auteur Laura Leyshon
ISBN 9789401916394
ISBN e-book 9789401916400
NUR 680

Alle rechten voorbehouden. *All rights reserved.*

Uitgeverij Omniboek vindt het belangrijk om op verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van dit boek is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

Opgedragen aan mijn gezin en de gezinnen van allen die met mij in Rwanda dienden, met mijn zeer grote dankbaarheid.

Gelukkig de vreedstichters, want zij zullen
kinderen van God genoemd worden.

Matteüs 5:9

Aan de Rwandezen, die aan hun lot werden overgela-
ten en met honderdduizenden afgeslacht werden.

Aan de vijftien VN-militairen die onder mijn bevel stonden en die
moedig stierven in dienst van de vrede en de menselijkheid:

ie luitenant Lotin België Gesneuveld 7 april 1994

ie sergeant Leroy België Gesneuveld 7 april 1994

Korporaal Bassine België Gesneuveld 7 april 1994

Korporaal Lhoir België Gesneuveld 7 april 1994

Korporaal Meaux België Gesneuveld 7 april 1994

Korporaal Plescica België Gesneuveld 7 april 1994

Korporaal Dupont België Gesneuveld 7 april 1994

Korporaal Uyttebroeck België Gesneuveld 7 april 1994

Korporaal Debatty België Gesneuveld 7 april 1994

Korporaal Renwa België Gesneuveld 7 april 1994

Soldaat 1e klasse Ahedor Ghana Gesneuveld 17 april 1994

Soldaat Mensah-Baidoo Ghana Gesneuveld 9 mei 1994

Kapitein Mbaye Senegal Gesneuveld 31 mei 1994

Majoor Sosa Uruguay Gesneuveld 17 juni 1994

Kapitein Ankah Ghana Gesneuveld 8 juli 1994

Aan Sian Cansfield, researcher, verslaggeefster en dierbare vriendin,
die op 1 juni 2002 overleed terwijl ze zich zo hard inspande
om samen met mij dit verhaal naar buiten te brengen.

Inhoud

Voorwoord bij de Nederlandse vertaling	9
Proloog en dankwoord	10
Kaarten	18
Inleiding	21
1 Mijn vader heeft me drie dingen verteld	28
2 'Rwanda, dat ligt toch in Afrika?'	49
3 'Kijk eens nader naar Rwanda en je hebt de leiding'	64
4 Vijanden die elkaar de hand geven	79
5 De klok tikt verder	102
6 De eerste mijlpalen	120
7 Het schaduwleger	157
8 Moord en hinderlaag	190
9 Pasen zonder een wederopstanding van hoop	220
10 Een explosie op het vliegveld van Kigali	243
11 Blijven of vertrekken?	284
12 Een gebrek aan daadkracht	350
13 Boekhouders van de slachting	397
14 De turquoise invasie	443
15 Te veel en te laat	483
Nawoord	532

Lijst van namen, plaatsen en begrippen	545
Literatuur	566
Register	570

Voorwoord bij de Nederlandse vertaling

Een paar jaar geleden werd er in Nederland een toneelstuk opgevoerd over mijn missie naar Rwanda (*Generaal D.* van toneelgezelschap Compagnie Dakar). Dat werd verbazend goed ontvangen en vormde zeker een van de redenen om dit boek uiteindelijk te publiceren in de taal die mijn moeder me zo ijverig probeerde bij te brengen. Zij kwam uit Eindhoven en ontmoette mijn Canadese vader tijdens de oorlog. Ze trouwden in Brussel en hoewel ik in Quebec opgroeide, ben ik in Denekamp geboren.

Tot op de dag van vandaag heb ik een sterke band met Nederland en ik kom er vaak om te genieten van het mooie land en zijn geschiedenis, en natuurlijk om mijn familieleden op te zoeken. Met hen in gedachten heb ik lang de wens gekoesterd dat mijn boek in het Nederlands uitgegeven zou worden. Ik heb 27 Nederlandse neven en nichten, en velen hebben mijn boek al in het Engels gelezen (*Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda*). Maar ik hoopte dat ze het op een dag zouden kunnen lezen in de taal die de ervaringen van deze Nederlands-Canadese militair nog persoonlijker weergeeft.

Maar het allerbelangrijkst is dat ik vind dat mijn Nederlandse en Belgische collega-blauwhelmen die met mij dienden in Oeganda en Rwanda het verdienen dat dit verhaal in hun eigen taal verteld wordt. Ik draag deze uitgave van mijn boek op aan degenen die gewond raakten en nog steeds met de lichamelijke en psychische gevolgen van de missie moeten leven. *Peux-ce que veux. Allons-y.*¹

¹ Dit is het devies van de middelbare school en het legeronderdeel waartoe Dallaire behoorde, de 5ème Brigade. De vertaling luidt: 'Waar een wil is, is een weg. Laten we eropaf gaan.'

Proloog en dankwoord

Dit boek had al jaren geleden geschreven moeten worden, maar het spijt me oprecht dat ik dat niet eerder heb gedaan. Toen ik in september 1994 uit Rwanda terugkwam, moedigden vrienden, collega's en familieleden me aan om over de missie te schrijven terwijl het nog allemaal vers in mijn geheugen lag. Er begonnen al boeken te verschijnen die beweerden het hele verhaal te vertellen van wat er in Rwanda gebeurd was. Maar dat deden ze níét. Hoewel die boeken op grond van veel onderzoek tamelijk accuraat zijn geschreven, leek geen ervan het verhaal correct weer te geven. Ik kon veel van de auteurs helpen tijdens het schrijven, maar er leek altijd iets te ontbreken in het uiteindelijke boek. De geluiden, de geuren, de verwoesting, de taferelen van onmenselijke daden ontbraken grotendeels. Toch kon ik die leemte niet opvullen en het ontbrekende verslag toevoegen. Jarenlang voelde ik me te ziek, te vol afkeer, te geschokt en angstig, en ik verzoon allerlei excuses om de taak niet op me te hoeven nemen.

Het was normaal voor me geworden om een masker op te zetten en ik werd er een expert in. Week in week uit nam ik elke uitnodiging aan om over het onderwerp te spreken. Uitstel betekende niet dat ik eraan kon ontsnappen, maar trok me juist dieper het labyrint in van gevoelens over en herinneringen aan de genocide. Het Belgische leger besloot om kolonel Luc Marchal, een van de collega's met wie ik het nauwst had samengewerkt in Rwanda, voor de krijgsraad te brengen. Zijn land zocht iemand die ze als schuldige konden aanwijzen voor de dood van de tien Belgische militairen die binnen de eerste uren van de oorlog vermoord waren. De superieuren van Luc waren bereid om een van hun eigen mensen, een moedige militair, op te offeren om mij in handen te krijgen. De Belgische regering had be-

sloten dat ik óf de ware schuldige was, óf dat ik in ieder geval medeplichtig was aan de dood van haar vredeshandhavers. Een rapport van de Belgische senaat versterkte het idee dat ik nooit had moeten toelaten dat de Belgische militairen in een positie belandden waarin ze zichzelf moesten verdedigen, ondanks onze morele verantwoordelijkheid ten opzichte van de Rwandezen en de missie. Ik werd een tijdlang de voor de hand liggende zondebok voor alles wat er in Rwanda was misgegaan.

Ik gebruikte mijn werk als een pijnstillertje voor de schuld die op mij werd geschoven en ook als een middel om mijn eigen schuldgevoelens over de mislukking van de missie te verlichten. Of het nu de herstructurering van het leger betrof, de bevelvoering over de 1 Canadian Division of over Land Force Quebec Area, de ontwikkeling van het welzijnsprogramma van het Canadese leger of de hervorming van het officierskorps: ik aanvaardde alle taken die op mijn weg kwamen en zette me daar heel ijverig voor in, wat feitelijk erg onverstandig was. Ik werkte zo hard en was zo dwaas bezig dat mijn geest en mijn lichaam het uiteindelijk in september 1998 opgaven, vier jaar nadat ik was teruggekeerd. De laatste druppel was mijn reis terug naar Afrika eerder dat jaar, om te getuigen voor het Internationaal Strafhof voor Rwanda van de Verenigde Naties. De herinneringen en geuren en het gevoel van het dreigende kwaad keerden met kracht terug. Binnen anderhalf jaar werd ik vanwege ziekte uit het leger ontslagen. Ik had, zoals zo veel militairen die met mij in Rwanda hadden gediend, een posttraumatische stressstoornis (PTSS) opgelopen. Door het ontslag kreeg ik tijd en gelegenheid om na te denken, te spreken en misschien wel te schrijven. Ik raakte meer en meer geïnteresseerd in het idee om een boek te schrijven, maar ik stelde het nog steeds uit.

Sinds mijn terugkeer uit Rwanda in 1994 had ik nauw contact gehouden met majoor Brent Beardsley, die het eerste lid van mijn missie was geweest en die de hele tijd bij me was geweest vanaf de zomer van 1993 tot hij op de laatste dag van april 1994 om medische redenen geëvacueerd moest worden. Brent spoorde me op alle mogelijke manieren aan om dit boek te schrijven. Uiteindelijk wist hij me ervan te overtuigen dat onze kinderen en kleinkinderen nooit zouden weten wat onze echte rol en onze ervaringen waren geweest tijdens de ramp in Rwanda als ik mijn verhaal niet op papier zette. Hoe konden ze dan weten wat we gedaan hadden, en met name waarom we dat gedaan hadden? Wie waren de andere betrokkenen, en wat deden die wel of niet? Hij zei dat we het ook verplicht waren aan toekomstige militairen in vergelijkbare situaties, voor wie wellicht maar een fractie van onze ervaringen al van nut zou zijn bij de uitvoering van hun

eigen missie. Brent werkte aan elke fase van het schrijven van dit boek mee. Ik wil hem bedanken dat hij me zo aanspoorde en hielp. Ik ben ook dank verschuldigd aan zijn vrouw Margaret en zijn kinderen Jessica, Joshua en Jackson, omdat ze hem aan me ‘uitleenden’ tijdens het hele allereerste onderzoek en voor het schrijven van de eerste versie van dit boek, het meelesen en – vooral recenter – voor al zijn werk om het definitieve manuscript af te ronden. Brent was de katalysator, hield me aan strakke regels, en wist heel veel op papier te zetten. Dag aan dag zette hij zich in, zodat ik dit project kon afronden. Zelfs in de perioden van enorm lijden door de afmattende gevolgen van het overwerk, gebrek aan slaap en zijn eigen worsteling met een posttraumatische stressstoornis deed Brent altijd veel meer dan van hem verwacht kon worden. Hij was mijn maatje geworden voor alles wat met Rwanda te maken had. Hij zorgde voor de nuchtere bezinning op wat ik wilde opschrijven over het Rwanda-debacle. Door zijn bereidheid om over de vervolging te getuigen tijdens het eindeloos durende Rwanda-tribunaal, en zijn steun bij mijn eigen betrokkenheid kregen we een sterke band zoals veteranen zo vaak krijgen. Hij heeft me van mezelf gered en ik heb mijn leven, evenals de essentie van dit boek, deels aan hem te danken.

Ik ben uitgeverij Random House Canada met name dankbaar dat ze een risico heeft durven nemen met een onervaren auteur en een zieke veteraan. Ik ben dankbaar voor het begrip, de bemoediging en de steun. Met name wil ik noemen mijn redacteur en vriendin Anne Collins. Zonder haar advies, bemoediging en discipline zou dit project misschien nooit afgekomen zijn. Ze bleef maar zeggen dat dit boek echt geschreven moest worden en dat het op een dag ook klaar zou komen. Maandenlang heb ik me niet ingezet zoals zou moeten, maar ze bleef volhouden, toonde oprechte bezorgdheid om mij en bewees dat ze de geduldigste persoon van ons allemaal is. Ze is een vrouw die risico's neemt en ik bewonder haar moed en vastberadenheid. Ik wil ook mijn vertegenwoordiger, Bruce Westwood, bedanken omdat hij ervan overtuigd was dat we ergens diep in mij de man zouden vinden die dit verhaal kon schrijven. Hij bleef me als een vriend in de gaten houden en moedigde me bij elke stap van het proces aan. Inmiddels is hij een collega met wie ik nauw samenwerk en ik heb bewondering voor zijn vaardigheden en ervaring in de complexe uitgeverijwereld.

Ik heb een ad-hocstaf samengesteld voor dit project, die op indrukwekkende wijze en met veel wederzijds respect samenwerkte. Majoor James McKay, een ervaren researcher wat betreft mijn betrokkenheid bij het tribunaal en wat betreft zaken die met conflictbeheersing te maken hebben, was mijn ‘langetermijnpersoon’. Ik wil hem bedanken voor zijn steun.

Majoor Françine Allard, een verwoed researcher en ‘archivaris’, werkte voor me toen ik nog in het Canadese leger zat. Ze spreekt zes talen vloeiend en zette zich volledig in voor dit boek; ze was ook een geliefd lid van het team. Speciale dank wil ik ook uitspreken voor majoor (b.d.) Phil Lancaster, die Brent verving in Rwanda als mijn adjudant tijdens mijn laatste maanden in het missiegebied. Hij hielp me om een eerste versie te schrijven van de hoofdstukken over de oorlog en de genocide. Phil, een militair, doctor in de filosofie en een bewogen hulpverlener, werkt sinds zijn pensionering vrijwel fulltime met door de oorlog getroffen kinderen in het Grote Merengebied van Afrika. Hij is feitelijk nooit uit Rwanda teruggekeerd en ik bewonder hem en het werk dat hij doet.

Dr. Serge Bernier, de Director of History and Heritage, de directeur Geschiedenis en Erfgoed, van het Canadese legerhoofdkwartier en een studiegenoot uit mijn cadetjaren, is me tijdens het hele project persoonlijk blijven bemoedigen. Hij las de proeftekst van de Franse versie en leverde ook bronnen en ondersteunde feiten aan voor de officiële geschiedenis van de missie, zoals ik die doorgegeven had aan dr. Jacques Costanguay. Hij is nog steeds een stabiele factor in mijn leven.

En daarnaast waren er nog familieleden, vrienden, collega’s en zelfs onbekenden die me tijdens het schrijven van dit boek bemoedigden. Ik had die bemoediging, die vaak op het juiste moment kwam, hard nodig en ik zal hen daar eeuwig dankbaar voor blijven.

Er zijn in Rwanda vandaag de dag miljoenen mensen die zich nog steeds afvragen waarom de United Nations Assistance Mission for Rwanda (UNAMIR, of in het Frans MINUAR) en de Verenigde Naties (VN) het toelieten dat deze ramp plaatsvond. Ik heb lang niet alle antwoorden voor hen. Wat ik de overlevenden en Rwanda’s toekomstige generaties wel kan bieden is mijn verhaal, zoals ik me dat herinner. Ik heb dagelijks aantekeningen bijgehouden van mijn activiteiten, ontmoetingen, besprekingen, opmerkingen en overpeinzingen, maar er waren ook veel dagen, vooral aan het begin van de genocide, waarin ik niet de tijd, wilskracht of moed had om de details op te schrijven. Dit verhaal bevat de herinneringen van gebeurtenissen zoals ik die waarnam. Ik heb mijn herinneringen vergeleken met de geschreven verslagen zoals die terug te vinden zijn in codeberichten, VN-documenten en mijn eigen archief, dat ik mocht gebruiken van het Canadese leger. Voor eventuele fouten in de spelling van namen van plaatsen of personen, of vergissingen met de data, wil ik de lezer mijn verontschuldigingen aanbieden. Ik blijf volledig verantwoordelijk en aansprakelijk voor elk besluit dat ik nam en elke handeling die ik uitvoerde als het tijdelijke hoofd van de

missie en de fulltime *force commander* (missiecommandant) van UNAMIR.

Mijn vrouw Elizabeth heeft meer gegeven dan ik haar ooit vergoeden kan. Beth, dank je wel voor de dagen, weken, maanden en jaren waarin ik niet aanwezig was en jij er thuis voor zorgde dat alles door bleef draaien en dat jij het gezin bij elkaar hield. Of ik nu ergens anders op de wereld was, of me thuis als workaholic in mijn eigen wereldje terugtrok, of ergens in het vrije veld op oefening was en we jou en de anderen in de gebouwen waar gezinnen woonden wakker hielden met onze geweerschoten. Dank je wel voor je steun tijdens deze laatste taak, die een van de moeilijkste en ingewikkeldste inspanningen van mijn leven was. Ik wil ook mijn kinderen, Willem, Catherine en Guy, bedanken, die opgroeiden zonder een fulltime vader, maar op wie ik altijd heel trots ben geweest. Zij zijn het die in mij naar boven haalden wie ik werkelijk was, en die nu hun eigen plekje in de wereld veroveren. Wees jezelf, en wees je moeder dankbaar voor alles. Een van de redenen waarom ik dit boek voor jullie, mijn zo dierbare gezin, heb geschreven is mijn hoop dat jullie in deze bladzijden wat troost zullen vinden voor de hoge prijs die mijn ervaringen in Rwanda van jullie heeft gevraagd (en nog vraagt). Dat was veel meer dan van jullie geëist kon worden of van wat 'in goede en slechte tijden' inhoudt. Ik ben niet meer de man die tien jaar geleden naar Afrika vertrok, maar jullie bleven toegewijd aan deze oud-soldaat, ook toen jullie in de donkerste uren van de genocide in de steek werden gelaten door het leger en de bredere legerfamilie. Jullie maakten persoonlijk mee wat de partners en gezinnen van blauwhelmen doormaken. Ik zal jullie voor eeuwig dankbaar blijven dat jullie me zo duidelijk de ogen openen voor het lot van de gezinnen en families van een nieuwe generatie veteranen. Jullie zijn degenen die aan de oorsprong staan van het Canadian Forces Quality of Life Initiative: de afdeling van het Canadese leger die toeziet op het welzijn van de militairen.

Ik draag dit boek op aan vier groepen mensen. Ten eerste, en vooral, draag ik het op aan de 800.000 Rwandezes die stierven en de miljoenen anderen die gewond of ontheemd raakten of die op de vlucht sloegen tijdens de genocide. Ik hoop dat dit boek bijdraagt aan de groeiende hoeveelheid informatie die meehelpt om genociden aan het licht te brengen en uit te roeien in de eenentwintigste eeuw. Ik hoop ook dat dit boek velen wereldwijd zal inspireren om verder te kijken dan het nationale belang of het eigenbelang en in te zien wat 'de mensheid' feitelijk is: een uiteenlopende verzameling mensen die in diepste wezen allemaal hetzelfde zijn.

Dit boek wil ik ook opdragen aan de vijftien militairen die onder mijn

bevel sneuvelden tijdens de vredesmissie in Rwanda. De moeilijkste taak die een bevelvoerder heeft, is dat hij mensen uit moet sturen met een opdracht die hun het leven kan kosten en dat hij dan de volgende dag opnieuw anderen uit moet sturen die mogelijk hetzelfde lot wacht. Een militair verliezen is ook de moeilijkste herinnering om mee verder te moeten leven. Dergelijke besluiten en handelingen zijn de ultieme verantwoordelijkheid die met de bevelvoering samenhangt. Ik draag dit boek op aan de families van die moedige, dappere en toegewijde militairen en hoop dat het wat meer duidelijkheid geeft. Toen de rest van de wereld tekortschoot en geen enkele hoop bood, dienden jullie dierbaren eervol, waardig en loyaal, en betaalden ze voor hun dienstbetoon met hun leven.

Dit boek draag ik ook op aan Sian Cansfield. Zij was de ghostwriter van dit boek, maar maakte het einde van het project niet meer mee. Bijna twee jaar lang dompelde zij zichzelf onder in alles wat met Rwanda te maken had. Met haar scherpe geheugen was ze een talentvolle researcher. Ik genoot van haar sprankelende enthousiasme, haar liefde voor Rwanda en de Rwandezen, die ze een paar jaar na de oorlog in het veld leerde kennen. Vanwege haar journalistieke verbetering om de waarheid boven tafel te krijgen, in combinatie met haar energie en ijver om het wezen van het verhaal naar voren te brengen, kreeg ze van ons team de titel 'regimentssergeant-majoor'. We werkten goed samen, genoten van veel komische momenten en deelden veel tranen toen ik de honderden gebeurtenissen en ervaringen vertelde die ronduit tragisch, afgrijselijk, misselijkmakend en pijnlijk waren. In de laatste fasen van het schrijven van het boek merkte ik dat haar gevoel voor humor en objectiviteit door de inhoud en de grote werklast langzaam begonnen af te nemen doordat ze uitgeput raakte. Ik stuurde haar een lang weekend naar huis om uit te rusten, te eten, bij te slapen en haar batterij weer op te laden, zoals ik zo vaak deed bij officieren en soldaten die dezelfde symptomen vertoonden. De ochtend nadat ze voor haar vrije weekend vertrokken was, kreeg ik een telefoontje waarin me verteld werd dat ze een einde aan haar leven had gemaakt. Sians dood trof me heel diep en ik voelde een pijn die ik sinds Rwanda niet meer ervaren had. Het was alsof de UNAMIR-missie nog steeds onschuldige mensen vermoordde. Het definitieve van haar dood en de shock brachten de geesten weer tot leven die me sinds 1994 hadden achtervolgd. Ik wilde stoppen met het hele project en met mijn staart tussen de benen afdruipten. Maar aangemoedigd door Sians familie en mijn eigen gezin, met name Beth, en door de rest van het team en veel vrienden, ging ik beseffen dat de afronding van dit boek het beste eerbetoon aan Sian was. Ik moest het verhaal vertellen van hoe de

wereld miljoenen Rwandezen en hun kleine vredesmissie in de steek had gelaten. Sian, dit boek is voor een heel groot deel aan jou opgedragen; jouw geest blijft me bij, alsof je ook een veteraan van Rwanda was. Ik hoop dat je nu, in je dood, de vrede zult vinden waaraan het je in je leven ontbrak.

De vierde groep aan wie ik dit boek wil opdragen, bestaat uit de gezinnen en families van degenen die hun land dienen, in eigen land of ver weg. Je hebt geen doorsneelevens als je partner of vader of moeder bij de landmacht, marine of luchtmacht van de Canadese krijgsmacht werkt. Er zijn goede en opwindende tijden, maar ook moeilijke en veeleisende. In het verleden was deze manier van leven heel rijk en waardevol. Maar sinds het einde van de Koude Oorlog hebben de aard, het tempo en de complexiteit van de missies waarop onze regering Canadese militairen uitgezonden heeft een zware wissel getrokken op huwelijken en relaties. De eisen van het eenoudergezin, eenzaamheid en moeheid, en de visuele en auditieve impact van 24 uur per dag berichten in de media over de conflictzones waar dierbaren actief zijn veroorzaken veel stress bij de families van onze vredeshandhavers, waar nauwelijks aandacht voor is. Onze gezinnen en families beleven de missies samen met ons, en ze krijgen te kampen met vergelijkbare trauma's voor, tijdens en na de missie. Onze gezinnen zijn onlosmakelijk verbonden met onze missies, en ze moeten dan ook net zo ondersteund worden als de militairen zelf. Tot de afgelopen paar jaar was het welzijn van onze militairen en hun gezinnen helaas erg onder de maat. Het kostte bijna negen jaar van pijn op alle fronten voordat de Canadese regering wat dit betreft de verantwoordelijkheid op zich nam. Ik heb de diepe emoties en het oprechte medeleven gezien van de Canadese bevolking voor onze militairen die in Afghanistan gewond raakten of sneuvelden, en ik ben daarom optimistisch dat Canada als geheel uiteindelijk de volledige verantwoordelijkheid op zich zal nemen voor deze jonge, trouwe veteranen en hun gezinnen en families. Ik hoop dat dit boek Canadezen zal helpen om te begrijpen welke plicht zijzelf en hun land hebben ten opzichte van de militairen die ons dienen, en ten opzichte van hun gezinnen en families.

Wat hier volgt is mijn verhaal over wat er in 1994 in Rwanda plaatsvond. Het is een verhaal van verraad, mislukking, naïviteit, onverschilligheid, haat, genocide, oorlog, onmenselijkheid en kwaad. Hoewel er sterke relaties werden gebouwd en er vaak sprake was van moreel, ethisch en moedig gedrag, werd dat overschaduwd door een van de snelste, effectiefste, zichtbaarste genociden in de recente geschiedenis. In nog geen honderd dagen werden meer dan 800.000 Rwandese mannen, vrouwen en kinderen

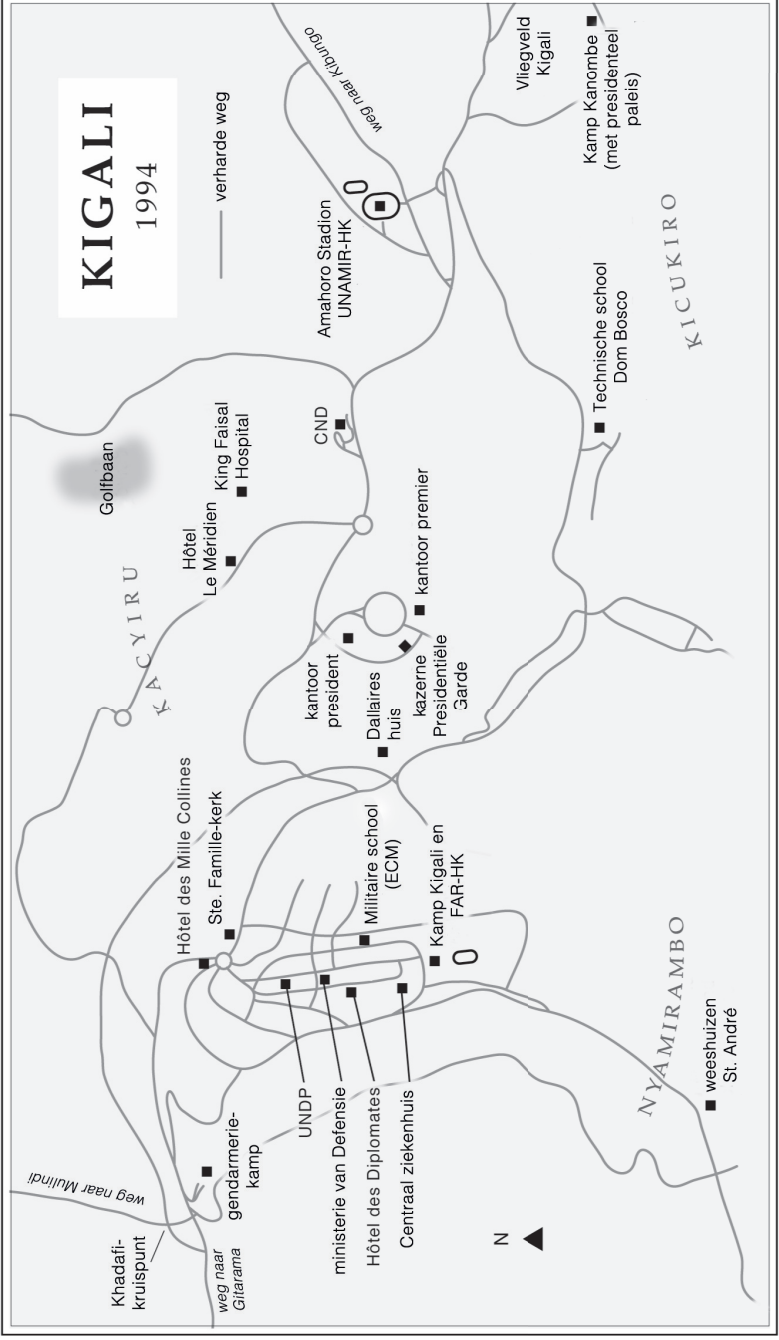
op wrede wijze vermoord, terwijl de westerse wereld passief en schijnbaar onverstoord achteroverleunde en toekeek toen de apocalyps plaatsvond, of gewoon wegzapte. Bijna precies vijftig jaar nadat mijn vader en schoonvader hielpen om Europa te bevrijden – toen de vernietigingskampen werden ontdekt, waarna de mensheid eenparig zei: ‘Dat mag nooit meer gebeuren’ – leunden we opnieuw achterover en lieten we toe dat deze onuitsprekelijke gruwelijkheden plaatsvonden. We konden niet de politieke wil opbrengen en vonden evenmin de middelen om ze tegen te houden. Sinds die tijd is er veel over het onderwerp ‘Rwanda’ geschreven, gediscussieerd, gesproken, geruzied en gefilmd, maar ik heb het idee dat deze recente ramp alweer vergeten is en dat de lessen die ervan geleerd zijn vergeten zijn en het moeten afleggen tegen onwetendheid en apathie. De genocide in Rwanda was een falen van de mensheid dat gemakkelijk opnieuw zou kunnen plaatsvinden.

Na een van mijn vele spreekbeurten na terugkeer uit Rwanda vroeg een aalmoezenier van het Canadese leger me hoe ik, na alles wat ik had gezien en meegemaakt, nog steeds in God kon geloven. Ik antwoordde: ‘Ik ben ervan overtuigd dat God bestaat, want in Rwanda stond ik oog in oog met de duivel. Ik heb hem gezien, ik heb hem geroken, ik heb hem de hand geschud. De duivel bestaat en daarom weet ik dat er een god is. *Peux ce que veux. Allons-y.*

Luitenant-generaal Roméo Dallaire
Juli 2003

KIGALI

1994

AANGRIJPEND OOGGETUIGENVERSLAG VAN DE LEIDER VAN DE VN-VREDESMISSIE

Toen Roméo Dallaire opgeroepen werd als troepencommandant voor de VN-vredesmissie voor Rwanda, dacht hij dat zijn opdracht was twee strijdende partijen te helpen een door beide gewilde vrede te sluiten. In plaats daarvan werd hij ondergedompeld in een chaotische burgeroorlog en barbaarse genocide, waarbij in slechts 100 dagen meer dan 800.000 Rwandezes vermoord werden. Met een handvol troepen, veel vindingrijkheid en moed, wist Dallaire duizenden mensen te redden. Zijn roep om meer steun van de VN was echter aan dovemansoren gericht.

In *Oog in oog met de duivel* gaat Dallaire 25 jaar terug in de tijd. Hij vertelt het verhaal dat de wereld niet wilde horen en beschrijft de Rwandese genocide van binnenuit. Dit boek getuigt ook van zijn eigen verandering van optimistische soldaat tot verwoeste VN-commandant. Hij schrijft zeer openhartig over zijn worsteling met de posttraumatische stressstoornis die hij opliep door zijn ervaringen in Rwanda.

Roméo Dallaire werd in 1946 geboren in Denekamp, als zoon van een Canadese onderofficier en een Nederlandse verpleegkundige. Hij groeide op in Montreal. Dallaire was degene die de Belgische soldaten in 1994 de opdracht gaf de nieuwe president te beschermen, maar zowel de president als haar echtgenoot en de soldaten werden door Hutu-extremisten vermoord. België trok daarop zijn soldaten terug uit Rwanda.

'Hoewel dit een hoogstpersoonlijk boek is, is het zonder twijfel een belangrijke historische beschrijving van het falen van de VN in Rwanda en een gepassioneerd pleidooi tegen de morele lafheid waardoor de genocide kon plaatsvinden.' – *The Independent*

Uitgeverij Omniboek

NUR 402

ISBN 978-9401916394

9 789401 916394

www.omniboek.nl